	REHBER	Doküman No:	AKR-Rh-006
	Personel Belgelendirme Kuruluşlarının Helal Akreditasyonu Rehberi	Yayın Tarihi:	04.06.2021
		Revizyon Tarihi/No:	04.06.2021/Rv00
		Sayfa No:	1/19

1. AMAÇ ve KAPSAM

Bu Rehberin amacı, helal alanında çalışan/çalışacak personeli belgelendirecek kuruluşların (Personel Belgelendirme Kuruluşu-PBK) akreditasyon başvurularının Helal Akreditasyon Kurumu (HAK) tarafından nasıl ele alınacağını, değerlendirileceğini ve sonuçlandırılacağını açıklamaktır.

Ayrıca Personel Belgelendirme Kuruluşlarının (PBK) ilk akreditasyon, gözetim, kapsam genişletme ve akreditasyon yenileme denetimleri esnasında HAK'ın şahit (tanık) olacağı belgelendirme sınavlarının seçiminde ve değerlendirilmesinde izlenecek prosedürler ve tanımlı kurallar bu Rehberin kapsamındadır.

Bu Rehber, akreditasyon denetimlerinin planlanması ve uygulanması gibi birçok temel süreç itibarıyla HAK'ın hâlihazırda yürürlükte olan diğer uygulama dokümanlarındaki usul ve esasları temel almıştır. Bu haliyle Rehber, başta "AKR-Rh-003-Rv01- Helal Uygunluk Değerlendirme Kuruluşları El Kitabı" olmak üzere HAK'ın helal ürün ve hizmet belgelendirmesi yapan kuruluşlar için geçerli olan helal akreditasyon programını belirleyen uygulama dokümanlarındaki kurallara da atıflarda bulunur.

2. ATIF YAPILAN NORMATİF DOKÜMANLAR

TS EN ISO/IEC 17024 - Uygunluk Değerlendirmesi- Personel Belgelendirmesi Yapan Kuruluşlar İçin Genel Şartlar

OIC/SMIIC 34:2020 - Conformity Assessment-General Requirements for Bodies Operating Certification of Persons Involved in the Halal Related Activities

AKR-Rh-003-Rv01 - Helal Uygunluk Değerlendirme Kuruluşları El Kitabı

AKR-KL-001 - Helal Uygunluk Değerlendirme Kuruluşları için Personel Yetkinlik Kılavuzu

AKR-Pr01-Rh-003-Rv02 - Helal Akreditasyon Denetimi Usul ve Esasları Rehberi

AKR-Pr01-Rh-004-Rv01 - Helal Uygunluk Değerlendirme Kuruluşlarına Yönelik Şahit/Tanık Denetimi Uygulama Rehberi

3. TANIMLAR VE KISALTMALAR

Personel Belgelendirmesi: Bir kişinin, belirlenmiş bir standart veya program çerçevesinde yapılacak yazılı ve/veya sözlü ve/veya uygulama sınavı neticesinde ilgili şartlara uygunluğuna dair bağımsız bir üçüncü tarafça yazılı güvence verildiği kurallar sistemidir.

Personel Belgelendirme Kuruluşu (PBK): Helal Uygunluk Değerlendirme Kuruluşlarında veya helal alanında farklı görevler üstlenen kişilerin belirli bir program doğrultusunda yetkinliğini denetleyen ve belgelendiren kuruluştur.

Personel Belgelendirme Programı: Personel belgelendirmesi sırasında kişinin

	REHBER	Doküman No:	AKR-Rh-006
	Personel Belgelendirme Kuruluşlarının Helal Akreditasyonu Rehberi	Yayın Tarihi:	04.06.2021
		Revizyon Tarihi/No:	04.06.2021/Rv00
		Sayfa No:	2/19

değerlendirmesinde temel alınan ulusal, bölgesel, uluslararası veya tanınmış meslek kuruluşlarınca (oda ve birlik gibi) ya da yetkili otoritelerce hazırlanmış dokümandır.

Program Sahibi: Hususi bir belgelendirme programının geliştirilmesi ve sürdürülmesi ile sorumlu olan taraftır.

HAK Program Değerlendirme Komitesi: İlgili PBK'nın helal akreditasyon denetimini gerçekleştirecek ekibin tesisinden evvel kurulan ve akreditasyon başvurusuna konu belgelendirme programını yeterlilik açısından ön incelemeye tabi tutacak organdır.

Çok Şubeli Organizasyon: Belgelendirme sonucu üzerinde etki doğurucu faaliyetlerin icra edildiği bir merkez ofis veya bu faaliyetlerin bütün olarak veya kısmen icra edildiği merkez adres dışında faaliyet yürüten yerlere (şubeler) sahip kuruluştur. Kuruluş, merkez ofisi ve şubeler ile bütün bir organizasyondur. Yasal olarak tanımlanmış veya ticari sicil kaydında şube olarak gösterilmiş ve faaliyet belgesi mevcut bütün şubeler yasal olarak merkez ofise bağlı faaliyet göstermektedir.

Ofis: Personel belgelendirmesine ilişkin kalite yönetim sisteminin işletildiği, her türlü dokümanın bulunduğu ve PBK'nın yerleşik adres olarak bildirdiği yerdir.

Saha: Personel belgelendirme sınavının icra edildiği yerdir.

Denetim: PBK faaliyetlerinin, sistemlerinin ve personelinin helal uygunluk değerlendirme alanında ulusal ve uluslararası kabul görmüş teknik kriterlere, standartlara ve ilgili mevzuata uygun olup olmadığının belirlenmesidir.

NOT-1: Yeterliliğinin denetlenmesi; OIC/SMIIC 34:2020 ve burada atıfta bulunulan diğer uluslararası standartlara uygun Kalite Yönetim Sistemine sahip PBK personelinin yeterliliğinin, belgelendirme metodolojisinin ve belgelendirme sonuçlarının doğruluğu da dahil olmak üzere bütün faaliyetlerindeki yeterliliğin değerlendirilmesini kapsar.

NOT-2: Bu Rehberde belirtilmeyen tanımlar için AKR-Rh-003-Rv01- Helal Uygunluk Değerlendirme Kuruluşları El Kitabı'nda yer alan terimler, tarifler ve tanımlar geçerlidir.

4. GENEL UYGULAMA

HAK'ın verdiği hizmetlerden biri de helal alanında çalışan/çalışacak kişileri belgelendirecek kuruluşların (PBK) yeterliliklerini ulusal ve uluslararası standartlar, ulusal mevzuat ve ilgili normatif dokümanlar uyarınca denetlemek ve akredite etmektir. Bu nedenle akredite olmak isteyen her PBK, HAK'ın internet sitesinde mevcut Başvuru Formu ile Yetkili Kişi Bildirim Formunu eksiksizce doldurup ıslak imzalı olarak iletmelidir.

Bir PBK'nın helal akreditasyon için yeterlilik denetimi; doküman gözden geçirilmesi, kuruluşun idari merkez ofisinin [ve varsa şubelerinin] ziyaret edilmesi ve belgelendirme faaliyetlerinin sahada gözlemlenmesi ile icra edilir. HAK'ın denetiminin amacı, PBK'nın ilgili uluslararası standartlar (OIC/SMIIC 34:2020 ve atıfta bulunduğu standartlar), ulusal mevzuat ve HAK uygulama dokümanlarında tanımlı kurallara uygun çalışıp çalışmadığının kontrol edilmesidir.

HAK, denetimlerde bir baş denetçi ile birlikte akreditasyon talep edilen hususi belgelendirme

Hazırlayan: Helal Akreditasyon Dairesi Başkanlığı	Onaylayan: HAK Yönetim Kurulu
--	--------------------------------------

	REHBER	Doküman No:	AKR-Rh-006
	Personel Belgelendirme Kuruluşlarının Helal Akreditasyonu Rehberi	Yayın Tarihi:	04.06.2021
		Revizyon Tarihi/No:	04.06.2021/Rv00
		Sayfa No:	3/19

alanındaki yeterliğinin denetlenmesi için bu alanda uzmanlık bilgisine sahip teknik denetçi/uzman kullanır. Tüm denetim ekibi üyeleri (baş denetçi, İslami işler uzmanı, denetçi ve teknik uzmanlar) denetim sürecinde elde edilen tüm bilgilerin gizliliği ve güvenliği ile alakalı OIC/SMIIC 3:2019’da tanımlı prensipler ışığında HAK tarafından hazırlanan form ve taahhünelere imza atar.

Denetim ekibinin faaliyetleri, akreditasyon talep eden PBK’nın ilgili şartlara uygunluğunun kontrol edilmesi, denetimlerde elde edilen bulguların raporlanıp sınıflandırılması, denetim sırasında bulunan uygunsuzluklara ilişkin yapılan düzeltici faaliyetlerin değerlendirip akreditasyon kararına dair genel öneri/yorumları içeren raporlamanın yapılmasıyla sınırlıdır.

Bu Rehber, ilgili uluslararası standartlar (OIC/SMIIC 34:2020 ve atıfta bulunduğu standartlar), ulusal mevzuat ve HAK uygulama dokümanlarında tanımlı kurallara göre hizmet veren PBK’ların bir akreditasyon çevrimi (60 ay) boyunca hangi prosedürlere tabi olacağı ve HAK’ın bu prosedürleri nasıl planlayıp gerçekleştireceği hakkında bilgi vermektedir.

5. BAŞVURU KABULÜ VE DENETİM SÜRECİ

5.1. Başvuru Dokümanları

Helal akreditasyon başvurusu yapmak isteyen PBK istediği takdirde, HAK resmi internet sitesi üzerinden veya Helal Akreditasyon Daire Başkanlığından (HADB) başvuru için gerekli belgeleri temin edebilir. Akreditasyon başvurusu, PBK’nın faaliyet alanıyla ilgili Başvuru Formu (AKR-Fo-007) ve PBK Yetkili Kişi Bildirim Formu (AKR-Fo-002)” PBK’nın üst yönetimi, yöneticisi veya üst yönetimin yetkilendirdiği temsil ve ilzama yetkili bir kişi tarafından imzalanarak HAK ’a iletilmesi ile yapılır.

Ayrıca akreditasyon sürecine tabi olan personel belgelendirmesinde kullanılacak bir programın sahibinden izin alınması gerekiyorsa gerekli iznin alınması, bu programa ilişkin geçerli kılma ve doğrulama kayıtlarının eksiksizce derlenmesi ve gerekiyorsa programın kullanımıyla ilgili sözleşme yapılması zorunludur. HAK, bu kapsamdaki dokümanların kendisine başvuru aşamasında resmi olarak ibraz edilmesini isteyecektir.

Akreditasyon başvurusunda bulunan PBK’nın ilgili akreditasyon standardına göre bir yönetim sistemi kurmuş olması ve bu sistemi en az 6 (altı) ay işletmiş olması gerekmektedir.

Yasal olarak tanınabilir ve OIC/SMIIC 2:2019’da yer aldığı şekliyle tanımlanmış tüzel kişiliğe sahip kuruluşlar helal akreditasyon başvurusu yapabilir. PBK’nın tarafsızlık, belgelendirme kararından sorumluluk ve başvuruları alıp belgelendirme proseslerini gerçekleştirebilecek finansal kaynaklara sahiplik anlamında OIC/SMIIC 34:2020’de tanımlı genel şartları taşıyor olması gerekmektedir.

5.2. Başvuru Kapsamının Belirlenmesi

PBK’ların akredite edilebilmesi için başvuru belgelendirme kapsamlarında HAK’ın onaylanmış bir akreditasyon programının olması şarttır. Bu bağlamda akreditasyon talep edilen belgelendirme alanında HAK’ın teknik uzman ve denetçi alt yapısının yeterli olması, ayrıca PBK’nın statüsünün ve çalışma/faaliyet yapısının HAK tarafından benimsenmiş politika ve prensiplere uygun olması şarttır.

Bu doğrultuda helal akreditasyon talep eden PBK’nın, başvuru ile ilgili olan akreditasyon

Hazırlayan: Helal Akreditasyon Dairesi Başkanlığı	Onaylayan: HAK Yönetim Kurulu
--	--------------------------------------

	REHBER	Doküman No:	AKR-Rh-006
	Personel Belgelendirme Kuruluşlarının Helal Akreditasyonu Rehberi	Yayın Tarihi:	04.06.2021
		Revizyon Tarihi/No:	04.06.2021/Rv00
		Sayfa No:	4/19

kapsamını açık bir şekilde tanımlaması ve bahse konu kapsamın HAK tarafından akredite edilebilir olması gerekir.

Kişilerin belgelendirilmesi için esas alınacak ulusal/uluslararası standartlar ve programlar için belli kriterlerin var olması gerekmektedir. HAK'ın belirli bir personel belgelendirme kapsamında helal akreditasyon hizmeti verebilmesi için aşağıdakilerle sınırlı kalmamak kaydıyla kişilerin belgelendirilmesine dair şartları tanımlayan;

- Uluslararası (OIC/SMIIC gibi) ve/veya bölgesel standartların mevcut olması veya,
- Ulusal standartların (TS gibi) mevcut olması veya,
- Ulusal veya uluslararası kamuoyu tarafından tanınmış mesleki birliklerin yayımlamış oldukları yaygın olarak bilinen kural ve düzenlemeler olması veya,
- PBK'nın mukim bulunduğu ülkedeki yasal otorite tarafından belirlenmiş ve kabul gören düzenlemelere göre hazırlanmış programlar olması gerekecektir.

Helal akreditasyon talep edilen belgelendirme alanını düzenleyen standartlar ve/veya programlar yukarıda belirtilen tüm kriterler ışığında dikkate alınır ve HAK tarafından ilgili kapsamların akredite edilip edilemeyeceği hususu değerlendirilir. Bu değerlendirmeye bağlı olarak, yine HAK tarafından yapılacak bilgi doğrulama ve kaynak yeterliliği değerlendirme işlemlerini takiben başvurunun kısmen veya tamamen kabul edilmesine veya aynı şekilde kısmen veya tamamen reddedilmesine karar verilir.

Başvuru yapacak kuruluşlar Başvuru Formunda (AKR-Fo-007) yer alan bölümler (A, B, C ve D) için aşağıda yer alan açıklamaları dikkate alarak doldurmalıdır.

Belgelendirmeye Esas Doküman (A)	Belgelendirme Kapsamları (B)	Açıklama (C)	Aday Değerlendirme Türü (D)*

A) Bu bölümde belgelendirmeye esas alınan güncel standartların veya belgelendirme programının numarası, en son yayın / revizyon tarihi ve (varsa) revizyon numarası belirtilir. (tarihler gün/ay/yıl olarak verilebilir)

B) Bu bölümde belgelendirme kapsamının tam ve anlaşılır ismi belirtilir.

C) "Açıklama" bölümüne varsa diğer detayların yazılması gerekmektedir.

D) Adayın değerlendirme sınavının nasıl yapılacağı, formdaki kısaltmalar kullanılarak yazılması gerekmektedir [* Y: Yazılı Sınav / YS: Yazılı ve sözlü sınav / S: Sözlü Sınav / PD: doğrudan gözlem ile performans dayalı / BD: Bilgisayara dayalı sınav / D: Diğer]

	REHBER	Doküman No:	AKR-Rh-006
	Personel Belgelendirme Kuruluşlarının Helal Akreditasyonu Rehberi	Yayın Tarihi:	04.06.2021
		Revizyon Tarihi/No:	04.06.2021/Rv00
		Sayfa No:	5/19

Örnek 1: Akreditasyon Başvuru Formunda Kapsam Beyanı

Belgelendirmeye Esas Doküman (A)	Belgelendirme Kapsamları (B)	Açıklama (C)	Aday Değerlendirme Türü (D)*
PBK'nın Belgelendirme Programının tam ismi, yürürlük tarihi ve revizyon numarası	Teknik Tetkikçilerin Belgelendirilmesi	(A)'da yer alan standart ile "AKR-KL-001" kodlu HAK uygulama dokümanında tanımlanmış kriterleri taşıyan Helal Kozmetik Aday Tetkikçisi	Y, PD

PBK, şubelerinde gerçekleştirilen faaliyetleri (başvuru alma, sınav yapma ve karar verme gibi) belgelendirme sonucu üzerindeki etkisi itibariyle merkez ofise bağlı olarak yapıp yapılmadığını da dikkate alarak başvuru formunda eksiksiz bir şekilde belirtmelidir.

Bir PBK için "belgelendirme sonucu üzerinde etki doğurucu" nitelikteki faaliyetlere aşağıdaki iş ve işlemler örnektir. Bu iş ve işlemlerin en az birisinin yürütüldüğü merkez ofis dışında kalan şube ve birimler başvuru esnasında açıkça belirtilmelidir:

- Politika oluşturulması ve onaylanması,
- Sınav personelinin seçimi ve atanması,
- Personel belgelendirme sisteminin işletilmesi için gerekli prosedür ve proseslerin geliştirilmesi ve onaylanması,
- Değerlendirme ve personel belgelendirme ile ilişkili sözleşme düzenlemelerinin ve başvuruların gözden geçirilmesi,
- Yeniden belgelendirme ve sınavların geliştirilmesi, değerlendirilmesi ve sürdürülmesi,
- Sertifikaların imzalanması ve onaylanmasını da kapsayan personel belgelendirme kararları,
- Belgelendirme prosesi ve ölçütleri hakkında başvuru sahipleri, adaylar, belgeli personel ve işverenleri ve diğer taraflardan alınan itirazlar ve şikayetlerin sonuçlandırılması için politika, proses ve prosedürlerin geliştirilmesi ve onaylanması,
- Şikayetler ve itirazlarla ilgili son kararın verilmesi.

PBK'nın Yetkili Kişisi, kalite yöneticisi ve (belgelendirme programında yeterliliği tanımlanmış olan) karar vericisi, kuruluşun kadrolu/tam zamanlı çalışanı olmak zorundadır. Belgelendirme kararını verecek personel, belgelendirme şartlarının karşılanıp karşılanmadığını belirleyebilmek ve karar verebilmek için, belgelendirme prosesine ilişkin yeterli bilgi birikimine ve tecrübeye sahip olmalıdır.

5.3. Başvurunun Kabulü ve Değerlendirilmesi

OIC/SMIIC 34:2020 Standardına uygun faaliyet gösteren bir PBK'nın Başvuru Formu ve Yetkili Kişi Bildirim Formunun eksiksiz bir şekilde HAK'a ulaşmasının ardından HADB tarafından, bahse konu akreditasyon başvurusundan sorumlu olacak ve ilgili idari işlemleri takip edecek bir Proje Koordinatörü atanır.

Proje koordinatörü başvuru dosyasındaki bilgileri doğrular ve kapsamları akredite edilebilirliği yönünden inceleyerek kayıt altına alır. Bu aşamada Proje Koordinatörü tarafından yürütülecek

Hazırlayan: Helal Akreditasyon Dairesi Başkanlığı	Onaylayan: HAK Yönetim Kurulu
--	--------------------------------------

	REHBER	Doküman No:	AKR-Rh-006
	Personel Belgelendirme Kuruluşlarının Helal Akreditasyonu Rehberi	Yayın Tarihi:	04.06.2021
		Revizyon Tarihi/No:	04.06.2021/Rv00
		Sayfa No:	6/19

idari işlemler ve başvuru sahibi PBK'ları bağlayan süreler "AKR-Rh-003-Rv01 Helal Uygunluk Değerlendirme Kuruluşları El Kitabının" 4.2 numaralı başlığında tanımlandığı gibidir.

5.4. Denetim Öncesi Doküman Kabulü ve Kontrolü

Başvuru kabulü yapılan ve bu aşamadaki değerlendirme sonuçlarının olumlu olması halinde "Doküman Kabul ve Kontrol" sürecine geçirilen PBK, HAK tarafından kendilerinden talep edilen tüm belgeleri HAK'a zamanında iletmek zorundadır.

Bu dokümanlar arasında kuruluşun üst yönetimi, yöneticisi veya üst yönetimin yetkilendirdiği temsil ve ilzama yetkili bir kişi tarafından imzalanan "Helal Akreditasyon Sözleşmesinin (AKR-PvT-001-Rv00)" 2 nüsha olarak HAK'a iletilmesi gerekmektedir.

PBK'lar, başvuru kapsamlarında yer alan belgelendirme standartları/programları için aşağıdaki sıralanan bilgileri içeren "Güncel Belgelendirme Standartları/Programları Listesini" HAK'a iletmekle yükümlüdür. PBK, bu listeyi hem helal akreditasyon denetim süreçleri hem de denetim sonrası akreditasyon çevrimi boyunca güncel tutmak zorundadır.

- 1) Sıra No,
- 2) Standart/Belgelendirmeye Esas Alınan Normatif Dokümanın Numarası,
- 3) Belgelendirmeye esas alınan dokümanın Yayın/Revizyon Tarihi (gün/ay/yıl olarak),
- 4) Revizyon No'su veya Yayın No'su (varsa),
- 5) PBK'nın belgelendirmeye başladığı tarih (Belgelendirme programı için kuruluş tarafından programa ilişkin dokümanları hazırlama, soru bankasını hazırlama, ilgili personele eğitimler verme, program komitesine onaylatma vb. gerekli çalışmaların yapılarak ilk başvurunun alınmaya başladığı tarih),
- 6) Belgelendirme kapsamlarının açık adı,
- 7) Diğer ilave açıklamalar.

Örnek 2: Güncel Personel Belgelendirme Standartları/Programları Listesi

Sıra No	Standart / Belgelendirmeye Esas Normatif Doküman	Yayın/Rev. Tarihi	Yayın/ Revizyon Numarası	PBK'nın Belgelendirmeye Başladığı Tarih	Belgelendirme Kapsamları	İlave Açıklamalar
1	OIC/SMIIC 34'e göre oluşturulmuş PBK2021-KOZ-TET-01 Programı	2020	-	01.01.2018	Helal Kozmetik Teknik Tetkikçisi	-

NOT: PBK, başvurusunda yer alan kapsamlara ilişkin "Soru Bankasını" HAK'a dijital olarak teslim etmek istemezse, soru bankasının kuruluşlarında incelenmesini istediklerini ve bu kapsamlarda görevlendirilecek her bir denetçi için denetim gün sayısının artırılmasını kabul ettiklerini belirten üst yönetim tarafından imzalanmış talep yazısını eklemek ve bu yazıyı HAK'a göndermek zorundadır.

PBK, HAK internet sitesinde bulunan "PBK'lar için Doküman İletim Formunda (AKR-Fo-009)" yer alan tüm dokümanları, yukarıdaki açıklamaları da dikkate almak kaydıyla eksiksizce tamamlar ve HAK'a iletir. PBK'nın, talep edilen belgeleri "Doküman Kabul ve Kontrol" sürecine geçildiği bildirimini yapıldığı tarihten itibaren on beş (15) iş günü içerisinde HAK'a

Hazırlayan: Helal Akreditasyon Dairesi Başkanlığı	Onaylayan: HAK Yönetim Kurulu
--	--------------------------------------

	REHBER	Doküman No:	AKR-Rh-006
	Personel Belgelendirme Kuruluşlarının Helal Akreditasyonu Rehberi	Yayın Tarihi:	04.06.2021
		Revizyon Tarihi/No:	04.06.2021/Rv00
		Sayfa No:	7/19

iletmesi gerekmektedir. PBK, bilgi ve belgelerini güncel tutmak ve belge özelinde meydana gelen her türlü değişiklikten HAK'ı haberdar etmekle yükümlüdür.

Dokümanların iletilmesinin ardından Proje Koordinatörü nicelik yönünden bunları inceler ve eksik belge olması halinde bunları gidermesi için PBK ile iletişime geçer.

İnceleme/doğrulama sonuçlarının olumlu olması ve akabinde Doküman Kabul ve Kontrol Sürecine geçiş onayının verilmesinin ardından HADB tarafından HAK Program Değerlendirme Komitesinin tesisi için hazırlıklar gerçekleştirilir.

5.4.1. HAK Program Değerlendirme Komitesi

PBK'dan talep edilen dokümanların eksiksizce iletilmesinin ardından HAK bünyesinde bir Program Değerlendirme Komitesi ihdas olunur. 2 kişiden oluşan Komite'de daimi HAK personellerine görev verilmesi esastır. Ancak HAK, gerekli görürse Komitede ilgili ulusal mevzuat uyarınca dışarıdan bilirkişi görevlendirebilir.

Komite, HAK adına hem dokümantasyon incelemesi üzerinden hem de yerinde denetim yapacak olan ekibin tesisinden evvel kurulur ve akreditasyon başvurusuna konu belgelendirme programını yeterlilik açısından ön incelemeye tabi tutar. Komite, söz konusu programın:

- OIC/SMIIC 34:2020 Standardının 9'uncu maddesinde tanımlanan şartlara göre oluşturulduğunu,
- OIC/SMIIC 34:2020 ve OIC/SMIIC 2:2019 Standartlarında tanımlandığı haliyle gerekli İslami hassasiyetleri ve değerleri karşılayabilecek şekilde düzenlendiğini,
- Belgelendirme faaliyetlerinin yetkin, tarafsız ve tutarlı bir şekilde yürütülmesine esas teşkil edecek kural ve prensipleri ihtiva ettiğini,
- Başvuran PBK veya program sahibi başka bir üçüncü şahıs ya da kurum tarafından gerekli doğrulama ve geçerli kılma prosedürlerine tabi tutulduğunu inceler.

Bu incelemeler neticesinde Komite, uygun görmesi halinde helal akreditasyon başvurusunu müteakip helal akreditasyon süreçlerine sevk edilmesinde bir engel görmediğini "Program Komitesi Kontrol Formunu" doldurarak raporlar. Ardından, HADB tarafından takip eden süreçler yürütülür.

Komite, programın yukarıda sayılan kriterler ışığında yeterli olmadığına kanaat getirir ise Proje Koordinatörü durumu PBK'ya bildirir ve program üzerinde ilave iyileştirmeler yapılmasını talep eder. PBK, bu bildirimden ardından azami 30 gün içerisinde programına yönelik iyileştirmeler ve düzeltmeler yaparak Komite tarafından tekrar değerlendirilmesi için HAK'a gönderir.

PBK'lar, akreditasyon talep edecekleri belgelendirme programlarının **genel itibariyle** hangi asgari unsurları ihtiva etmesi gerektiği ve bu programların geçerli kılınması için hangi adımların atılması gerektiğiyle **ve özel olarak da** programların geliştirilmesi esnasında OIC/SMIIC 34:2020 Standardının 9'uncu maddesinde tanımlanan şartların nasıl sağlanabileceğiyle ilgili "[CASCO- How to develop schemes for the certification of persons: www.iso.org/files/live/sites/isoorg/files/archive/pdf/en/casco_-_certification_of_persons.pdf](http://www.iso.org/files/live/sites/isoorg/files/archive/pdf/en/casco_-_certification_of_persons.pdf)"

	REHBER	Doküman No:	AKR-Rh-006
	Personel Belgelendirme Kuruluşlarının Helal Akreditasyonu Rehberi	Yayın Tarihi:	04.06.2021
		Revizyon Tarihi/No:	04.06.2021/Rv00
		Sayfa No:	8/19

ve diğer uluslararası normatif dokümanlar incelenebilir.

Kural olarak bir PBK başvurusu için bir Komite ihdas edilmesi öngörülür. Ancak HAK, aynı PBK'nın birden fazla program için HAK'a başvurması durumunda, bu programları içerik bakımından da değerlendirerek birden fazla Komite kurmaya karar verebilir.

5.5. Denetim Ekibinin Oluşturulması

HAK'ın Program Değerlendirme Komitesi'nin olumlu görüşünü takiben Proje Koordinatörü, akreditasyon başvurusuna yönelik olarak denetim ekibi oluşturmak için Başvuru Formunda yer alan bilgiler ışığında aşağıdaki adımları izler:

- PBK'nın akreditasyon talep ettiği personel belgelendirme alanlarını PBK'nın Yetkili Kişisi ile irtibata geçerek bir kez daha teyit eder.
- Benzer şekilde, belgelendirme hizmetinin icra edildiği merkez ve varsa farklı şubeleri ile bunlardan hangilerinde belgelendirme sonucu üzerinde etki doğuran faaliyetlerin icra edildiği bilgisini teyit eder.

İletilen dokümanların içerik ve yeterlilik açısından incelenmesinin olumlu olması halinde yerinde denetimi gerçekleştirecek ekip kurulur.

Ekibin en az bir (1) baş denetçi ve bir (1) İslami işler uzmanı olmak kaydıyla; denetçi, teknik denetçi, teknik uzman ve HAK Gözlemcisinden uygun görülenlerinden oluşur. Denetim Ekibi, Proje Koordinatörü tarafından PBK'nın onayına sunulur.

PBK, denetim ekibine karşı objektif delillere dayanan bir şikâyeti bulunması durumunda, HAK tarafından denetim ekibine ilişkin bilgilendirmenin yapılmasını müteakip en fazla on (10) iş günü içerisinde “Şikâyet ve İtiraz Süreci Usul ve Esasları Rehberine (AKR-Pr04-Rh-001)” uygun şekilde şikâyet başvurusunu HAK'a iletebilir.

PBK'nın denetim ekibinden şikâyeti olmadığına ve teklifi uygun gördüğüne ilişkin bildirimini HAK'a iletmesini takiben bir sonraki aşamaya geçilir.

5.6. Doküman Doğruluğunun ve İçeriğinin Yeterlilik Kontrolü

PBK tarafından HAK'a iletilen doküman ve kayıtlar ofis denetiminden önce kurulan denetim ekibi tarafından incelenir ve kontrol edilir ve kayıtların doğruluk ve yeterlilik incelenmesi sonucunda denetim ekibi tarafından “Doküman Kontrol ve Uygunluk Raporu (AKR-Ra-004)” HADB onayına sunulur.

Denetim ekibi, belgelerin doğruluğunun ve içerik açısından yeterliliğinin kontrolü esnasında dış kaynaktan bilgi talep edilmesinin gerektiğini tespit ederse bunu HADB'ye bildirir. Bu durumda; HAK tarafından belirlenmiş gerekli işlemler yürütülür. Dış kaynaklardan gelen değerlendirmeler “Doküman Kontrol ve Uygunluk Raporuna” eklenir.

“Doküman Kontrol ve Uygunluk Raporu” HADB tarafından onaylanır. HADB bu raporlarda yer alan bulgu ve değerlendirmeler ışığında başvurunun tamamen veya kısmen reddi/kabulü yönünde bir karar alabilir. Karar, gerekçeleri ile birlikte PBK'ya bildirilir.

Denetim ekibi; doküman kontrolü sırasında tespit ettiği ve saha denetimine gidilmesine engel

	REHBER	Doküman No:	AKR-Rh-006
	Personel Belgelendirme Kuruluşlarının Helal Akreditasyonu Rehberi	Yayın Tarihi:	04.06.2021
		Revizyon Tarihi/No:	04.06.2021/Rv00
		Sayfa No:	9/19

olması muhtemel eksikliklerin/uygunsuzlukların varlığı durumunda, bunları PBK'ya Proje Koordinatörü aracılığıyla bildirir ve bunların giderilmesini talep eder. Uygunsuzlukların giderilmesi halinde yerinde denetim başlatılabilir.

Denetime engel teşkil edecek bu tip eksikliklerin/uygunsuzlukların bildirim tarihini takip eden dokuz (9) ay içerisinde giderilememesi halinde de PBK'nın başvurusu olumsuz olarak sonuçlandırılır.

5.7. Helal Akreditasyon Denetiminin Planlanması

PBK bir ön denetim talebinde bulunmuşsa ön denetim "AKR-Rh-003-Rv01- Helal Uygunluk Değerlendirme Kuruluşları El Kitabında" (madde 4.4.3) belirtildiği şekilde gerçekleştirilir. Ön denetim talebinde bulunulmamış ise bir sonraki aşamaya geçilir.

Doküman kontrol sürecinin tamamlanmasının ve (gerçekleştirilmişse) ön denetim bulgularının raporlanmasının ardından ofis denetimine engel teşkil edecek bir durum görülmez ise baş denetçi tarafından (Proje Koordinatörü, HADB ve PBK ile istişare edilerek) denetim planlaması yapılır. Bu kapsamda hazırlanacak olan denetim programının, ofis ve şahit denetimlerine dair tarih vb. bilgileri içermesi beklenir.

Daha sonra, ofis denetimi takvimine göre belirlenen ve denetim ücretini de gösteren "Denetim Ekibi Teklif Formu" Proje Koordinatörü tarafından PBK'ya gönderilir. PBK, Teklif Formunu onaylaması halinde en fazla beş (5) iş günü içerisinde HAK'a gönderir. Bu noktada PBK, yine en fazla beş (5) iş günü içerisinde, denetim tarihinin programlamasına yönelik revizyon talebinde de bulunabilir.

Teklif formu HAK'a iletildikten sonra baş denetçi koordinasyonunda PBK ile istişare edilerek denetime ilişkin iş planları yapılır. Bu kapsamda; baş denetçi tarafından uygun görülen görev dağılımı ve çalışma dokümanları (denetlenecek PBK'ya ve şahit denetimi gerçekleştirilecek sınava ait bilgi ve belgeler, kontrol listeleri, formlar vs.) denetim ekibine iletilir.

HAK'tan akredite olmak isteyen PBK'lar, HAK'ın Denetim Ekibi teklifini onaylamalarının ardından o tarihe kadar yapmış oldukları ve planlamış oldukları sınavların listesini HAK'a bildirmek zorundadır. PBK ayrıca, mevcut programına göre belgelendirme lokasyonlarını HAK'a bildirmelidir. **İlk akreditasyon denetiminde, PBK'nın merkez ofisi mutlak surette ziyaret edilir. Bununla birlikte PBK'nın 5.2 başlığında bahsi geçen iş ve işlemleri yürüttüğü şubeleri varsa bunlar da örnekleme yöntemleri ile denetime tabi tutulur.** Buna ek olarak, gerekli olması durumunda PBK'nın OIC/SMIIC standartları ile HAK tarafından benimsenen diğer normatif dokümanlara uygunluğu ve akreditasyon talep edilen belgelendirme kapsamında yeterliliği ile ilgili objektif delillere ulaşmak amacıyla, diğer seçilmiş şube ve birimler de iş planına eklenerek denetim kapsamına alınabilir.

Ofis ve şahit denetimleri, PBK'nın onayladığı denetim ekibi tarafından "AKR-Pr01-Rh-003-Rv02-Helal Akreditasyon Denetimi Usul ve Esasları Rehberi" ile "AKR-Pr01-Rh-004-Helal Uygunluk Değerlendirme Kuruluşlarına Yönelik Şahit/Tanık Denetimi Uygulama Rehberinde" belirtilen usul ve kurallar ekseninde gerçekleştirilir.

	REHBER	Doküman No:	AKR-Rh-006
	Personel Belgelendirme Kuruluşlarının Helal Akreditasyonu Rehberi	Yayın Tarihi:	04.06.2021
		Revizyon Tarihi/No:	04.06.2021/Rv00
		Sayfa No:	10/19

Başvuran PBK'nın başvuru tarihinden itibaren bir (1) yıl içerisinde hazır olmaması nedeni ile denetim gerçekleştirilemez ise başvuru dosyası kapatılır. Ön denetim için (gerçekleştirilmiş ise) harcanan süre de bu süreye dâhildir. PBK, dosyanın bu sebepten dolayı kapanmasının ardından, sadece başvuru bedellerini tekrar ödemesi kaydıyla, üç (3) ay içerisinde yeniden başvuruda bulunabilir. Üçüncü aydan sonra başvuracak PBK'larda tüm süreç en başından başlatılır.

5.8. Denetim Süresinin Belirlenmesi

HAK tarafından denetim için görevlendirilen denetçi ve teknik uzmanların yapacakları denetim faaliyeti için harcayacakları süreler "AKR-Pr01-Rh-005-Rv00- Akreditasyon Denetim Sürelerinin Hesaplanması Rehberinde" belirlenen prensipler baz alınarak hesaplanır.

Akreditasyon denetiminden geçirilecek olan PBK'ların denetimi ile ilgili denetim süresinin (adam/gün) bazında belirlenmesinde, PBK'nın akreditasyon talep ettiği belgelendirme kapsamı ana etkidir. PBK'nın işleyişine ve yapısına bağlı olarak denetim süresini azaltıcı ve artırıcı unsurlar "AKR-Pr01-Rh-005-Rv00- Akreditasyon Denetim Sürelerinin Hesaplanması Rehberinde" belirtilmiştir.

Buna ilaveten, denetlenecek olan PBK başvurusunda yer alan kapsamlara ilişkin "Soru Bankasını" HAK'a dijital olarak teslim etmek istemezse, bu kapsamlarda görevlendirilecek her bir denetçi için denetim gün sayısı artırılacaktır. Benzer şekilde, PBK'nın OIC/SMIIC 34:2020 Standardında atıfta bulunduğu üzere **TS EN ISO/IEC 17024 Standardına göre yerleşik bulunduğu ülkedeki akreditasyon kurumu tarafından akredite edilmiş** ve bu suretle bir yönetim sistemini en az 6 aylık bir süredir işletiliyorsa, denetim gün sayısı HAK tarafından azaltılabilir.

Tüm bu unsurlar ışığında, PBK'lar özelinde helal akreditasyon denetimleri için toplam denetim süresi (adam/gün) olarak belirlenirken aşağıda verilen Tablo-1 'de belirtilen hususlar da dikkate alınır.

Tablo-1: Personel Belgelendirmesi Yapan Kuruluşlar için Denetim Süresi Kuralları

DENETİM 'SÜRECI' AŞAMALARI	Her Bir Denetçi/Uzman için
Doküman İnceleme (Adam/gün)	(3)±1
Denetim Ön Hazırlık (Adam/gün)	
Denetim Raporlama (Adam/gün)	
Ön Denetim (Adam/gün)	(1)±1
[Başvuru Kapsamı İtibariyle Her Bir Belgelendirme Alanı için] Ofis Denetimi (Adam/gün)	(2)±1
Şahit Denetimi (Adam/gün)	<i>Her bir personel belgelendirme kapsamı için en az 1 sınava yönelik şahitlik yapılması esastır</i>
Takip Denetimi (Adam/gün)	(1)±1

PBK tarafından akreditasyon talep edilen her bir personel belgelendirme kapsamı için en az 1

Hazırlayan: Helal Akreditasyon Dairesi Başkanlığı	Onaylayan: HAK Yönetim Kurulu
--	--------------------------------------

	REHBER	Doküman No:	AKR-Rh-006
	Personel Belgelendirme Kuruluşlarının Helal Akreditasyonu Rehberi	Yayın Tarihi:	04.06.2021
		Revizyon Tarihi/No:	04.06.2021/Rv00
		Sayfa No:	11/19

sinava yönelik şahit denetimi yapılır. Söz konusu şahit denetimleri için HAK, PBK'dan planlamış oldukları sınavların listesini temin eder ve şahit denetimi planlamalarını bu programlara göre yapar. PBK, sınav programlarını HAK'a eksiksiz olarak sunmakla yükümlüdür.

İlk akreditasyon denetiminde PBK'ların akreditasyon talep ettikleri kapsamlardan herhangi birinde şahitlik edilmek üzere sınav organize edememeleri halinde o belgelendirme kapsamı akreditasyon denetimi dışında bırakılır.

Tablo-1'de gösterilen süreler, ilk akreditasyon denetimleri için verilmektedir.

Gözetimler, özel durumlar dışında, ilk akreditasyon denetimi için uygun görülen toplam sürenin yaklaşık %50'si kadar sürede gerçekleştirilir. Gözetimler için uygun süre belirlenirken; kuruluşun faaliyetlerinin düzgün aralıklarla gözden geçirilmesi, denetlenen kuruluşun bünyesindeki değişiklikler, yönetim sistemin olgunluk seviyesi vb. durumlar da HAK tarafından dikkate alınır.

Gözetim ile birlikte kapsam genişletme talebi var ise, talep edilen kapsamın içeriğine (genişliğine) göre ilk akreditasyonda belirtilen hesaplama yöntemi kullanılarak hesaplanan süre, gözetim süresine ilave edilir.

5.9. Helal Akreditasyon Denetimlerinin Gerçekleştirilmesi

PBK'lara yönelik helal akreditasyon denetimi, bir süreç mantığı ile ele alındığında, aşağıda yer alan aşamalardan oluşur:

- Ofis Denetimi
- Şahit Denetimi
- Denetim Raporunun Hazırlanması

Proje Koordinatörü, PBK tarafından 2 ay içinde yapılacak belgelendirme sınavları listesini temin eder. Şahit olunacak sınavların planlamasında bu liste dikkate alınır. Şahit denetim sayısı başvuruda bulunan kapsamların genişliği ve karmaşıklığı ile belgelendirme programlarının çeşitliliğine göre Denetim Ekibinin görüşü doğrultusunda HAK tarafından arttırılabilir. Şahitlik edilmesi kesinleşen sınavların son listesi HAK Denetim Ekibinin de onayına istinaden Proje Koordinatörü tarafından PBK'ya iletilir.

HAK'ın Denetim Ekibi, akreditasyon talep edilen her bir belgelendirme alanında sınav personelinin teknik yeterliliğini aşağıda sıralanan temel unsurlar ekseninde denetler:

- Personel eğitim ve tecrübesine ilişkin kayıtların incelenmesi,
- Belgelendirme faaliyeti neticesinde oluşan kayıtların incelenmesi,
- Sınav personeli ile görüşülmesi,
- Sınav gerçekleştirdiği sırada personelin performansının denetlenmesi.

HAK tarafından hem ofis hem de şahit denetimleri için yürütülecek planlama, hazırlık ve raporlama faaliyetleri, "AKR-Pr01-Rh-003-Rv02" ile "AKR-Pr01-Rh-004" dokümanlarında

	REHBER	Doküman No:	AKR-Rh-006
	Personel Belgelendirme Kuruluşlarının Helal Akreditasyonu Rehberi	Yayın Tarihi:	04.06.2021
		Revizyon Tarihi/No:	04.06.2021/Rv00
		Sayfa No:	12/19

belirtilen kurallara göre yürütülür. Bu kapsamda yürütülecek iş ve işlemlere dair bağlayıcı süreler, aksi bu Rehberde belirtilmediği sürece yukarıda atıfta bulunulan diğer 2 uygulama dokümanında belirtildiği gibidir.

HAK Denetim Ekibi, PBK ile imzalanan Helal Akreditasyon Sözleşmesinin bir parçası olarak PBK'nın akreditasyon istediği kapsamlara ilişkin kalite yönetim sistemiyle, belgelendirme programıyla, belgelendirme sürecinde görev alan personelin yeterliliğiyle ilgili tüm doküman ve kayıtları (sözleşmeler, sınav sonuçları, eğitim kayıtları vb. belgeler dâhil) denetimler esnasında talep ederek inceleyebilir. Bu belgelerin kopyaları, objektif delil toplayabilmek amacıyla talep edilmesi halinde PBK tarafından HAK Denetim Ekibine verilir.

PBK ofis denetimi sırasında (mümkünse) tüm sınav yapmaya yetkili personeli hazır bulundurmalıdır. Bu sayede HAK Denetim Ekibi tarafından sınav yapıcı personel ile ofis denetimi esnasında mülakat yapılabilmesine imkân sağlanır.

Doğal afetler, salgın hastalıklar, güvenlik zafiyetleri vb. mücbir sebeplerin olması ve yerinde denetimlerinin uygulanabilir olmaması halinde, saha denetimiyle aynı amaca ulaşmak için HAK uzaktan denetim yöntemlerini kullanabilir. Bu doğrultuda denetlenecek olan PBK'nın hem ofis ziyareti hem de şahitlik edilecek sınavı veya bunlardan sadece bir tanesi uzaktan erişim yoluyla denetlenebilir. Böyle bir durumda PBK, özellikle şahitlik edilecek sınavda ilgili tüm süreçlerini anlaşılır ve eksiksiz bir şekilde gösterecek organizasyonu yapmak zorundadır. Uzaktan helal akreditasyon denetimlerinin ön şartları, yürütülecek planlama, hazırlık ve raporlama faaliyetleri, "AKR-Pr01-Rh-006-Helal Uygunluk Değerlendirme Kuruluşlarına Yönelik Uzaktan Denetim Rehberinde" belirtilen ilkelere göre yürütülür.

5.9.1. Komiteler

PBK tarafından oluşturulan program komitesi, tarafsızlık komitesi, varsa diğer komitelerde görev alan kişiler için güncel bir liste tutulmalı ve bu kişilerin yetkinliklerine (eğitim, saha deneyimi, iş tecrübesi vb.) ve ilgili alandaki çalışmalarına ilişkin kayıtlar tutulmalıdır.

PBK bünyesinde ihdas edilecek program komiteleri, ilgili tarafları (belgelendirilmiş kişi, belgelendirilmiş kişinin hizmetinin kullanıcıları, belgelendirilmiş kişinin işvereni, tüketici, düzenleyici otoriteler vb.) temsil edecek kişilerden dengeli bir yapı içerisinde oluşturulmalıdır. Program komitesinin ilgili belgelendirme alanı özelindeki İslami değerleri, kuralları ve perspektifi yansıtabilecek surette çalışması esastır.

PBK tarafından belgelendirme yapılan her bir belgelendirme alanıyla ilgili program komitesi oluşturulması ve bu komitenin faaliyetlerine dair kayıtların (rapor, toplantı tutanağı, vb.) tutulması zorunludur.

5.9.2. Gözlemlenecek Sınavlar ve Sınav Yapıcılar

PBK adına çalışan sınav yapıcı personelin değerlendirilmesi maksadıyla şahit olunacak sınavların planlamasında mümkünse sınav yapmaya yetkili tüm personelin yeterliliğini gösterecek şekilde planlama yapılır. Bu planlama yapılırken aşağıdaki hususlar dikkate alınır:

- Denetim ekibi tarafından (gerektiğinde ve mümkünse) uygulamaya yönelik yetkilendirilmiş/yetkilendirilecek tüm personel ile mülakat yapılabilmesi,
- PBK'da birden fazla sınav yapıcı personelin bulunması durumunda, sınav yapıcı personelin

Hazırlayan: Helal Akreditasyon Dairesi Başkanlığı	Onaylayan: HAK Yönetim Kurulu
--	--------------------------------------

	REHBER	Doküman No:	AKR-Rh-006
	Personel Belgelendirme Kuruluşlarının Helal Akreditasyonu Rehberi	Yayın Tarihi:	04.06.2021
		Revizyon Tarihi/No:	04.06.2021/Rv00
		Sayfa No:	13/19

ilk atamasını yapan kişinin sınavının gözlemlenmesine HAK Denetim Ekibi tarafından öncelik verilmesi,

c) Sınav yapımcıların yetkilendirilmesine temel alınan kanıtların (yetkinlik kayıtları) incelenmesi,

d) Denetimlerde ilgili belgelendirme alanıyla ilgili sınav yapıcı personel sayısı dikkate alınarak, bu kişilerin yer aldığı şahit olunacak sınavların gözlemlenmesi

için HAK Denetim Ekibince planlama yapılır.

Şahit denetimleri, bir program çerçevesinde personel belgelendirmesi yapan PBK'nın sınav ekibinin bahse konu program ile ilgili bilgisini ölçmenin yanında, belgelendirme programını uyguladığı kişiyi ölçüp değerlendirme yetkinliğini de kapsayacak şekilde yapılır.

Şahit olunacak sınavlar seçilirken, temel itibarıyla "AKR-Pr01-Rh-004-Rv00- Helal Uygunluk Değerlendirme Kuruluşlarına Yönelik Şahit/Tanıık Denetimi Uygulama Rehberinde" yer alan ilkeler esas alınır. Bu uygulama dokümanında sıralanan kurallara ilaveten, personel belgelendirme faaliyetlerinin özgün yapısından kaynaklanan aşağıdaki genel uygulama kuralları da esas alınır:

- Şahit olunacak sınavların seçimi yapılırken ilk belgelendirme sınavı tercih edilmektedir. Alternatif olarak belge yenileme sınavı seçilebilir.
- Akredite edilmiş bir PBK, akredite olduğu kapsamlarda yapılacak gözetim ve akreditasyon yenileme denetimlerinde uyguladığı belgelendirme proseslerinin (başvuru, değerlendirme, sınav, karar vb.) bir bütün olarak tümünün gözlemlenebileceği bir sınav uygulamasını göstermelidir.
- Akredite edilen kapsamlar için 5 yıllık çevrim sürecinde akreditasyon kapsamındaki her belgelendirme alanı için en az bir defa sınav gözlemlenmek zorundadır.
- Akredite edilen kapsam için ilk 2 yıl yapılan gözetim/kapsam genişletme denetiminde yapılan sınavlara şahitlik edilememiş ise, üçüncü yıl yapılacak denetimde (yani üçüncü gözetim faaliyetinde) mutlaka sınav gözlemlenir. İlgili kapsamlarda bu zaman şartları ekseninde şahit sınav gözlemlenemez ise akreditasyon askıya alınır. Askıya alma halinin ortadan kaldırılması için geçerli olan süreler ve uygulama esasları "AKR-Pr02-Rh-001-Rv01- Helal Akreditasyonun Askıya Alınması, Kapsamının Daraltılması ve Geri Çekilmesine İlişkin Rehberde" belirtildiği gibidir.
- Akredite olan bir PBK yeni bir belgelendirme alanında kapsam genişletme talebinde bulunur ise bu yeni alanda en az bir sınava şahitlik edilir.
- Özel durumlarda, HAK şahit sınavın yerine sınav yapımcıların ve genel itibarıyla PBK'nın yeterliliğini ölçecek başka yöntemler belirleyebilir.
- Bir PBK'nın birden fazla sınav merkezi veya şubeye sahip olması durumunda denetimlerde şahit olunacak sınavlar veya şube seçimi için bir örnekleme yapılır. Örnekleme, şubelerde yapılan faaliyetlerin durumuna (bkz: 5.2 başlığı) göre belirlenir. Sınav merkezleri veya şubelerin seçimi yapılırken aşağıdaki faaliyetler de ayrıca dikkate alınır.
  - a) Sınav merkezine/şubeye yapılan belgelendirme başvuru sayısı,
  - b) Sınav merkezinin/şubenin sınav yapan personelinin eğitim ve tecrübe durumu,
  - c) Sınav merkezinin/şubenin ilgili uluslararası standartlardaki şartlar uyarınca taşeron olarak kullanılması durumu.
- HAK gerekli gördüğü hallerde, PBK'ların belgelendirdiği personelin yetkinliğinin

	REHBER	Doküman No:	AKR-Rh-006
	Personel Belgelendirme Kuruluşlarının Helal Akreditasyonu Rehberi	Yayın Tarihi:	04.06.2021
		Revizyon Tarihi/No:	04.06.2021/Rv00
		Sayfa No:	14/19

sürdürüldüğünü gözlemlenmek için ilgili personel ile denetimler esnasında görüşme yapılabilir.

- PBK'nın sınav organize edememesine sebep olan salgın, doğal afet vb. mücbir sebeplerin var olması durumunda ilk akreditasyon denetimleri de dahil olmak üzere HAK tarafından demo sınav tertip edilmesi istenebilir. Bu kapsamda yapılacak demo sınavın PBK'nın tüm süreçlerini gösterecek şekilde organize edilmesi gerekir ve takip eden ilk gözetimde gerçek bir sınava şahitlik edilmesi şartı geçerlidir.

Kural olarak, her bir personel belgelendirme kapsamı için en az 1 sınava yönelik şahit denetimi yapılması esas olmakla birlikte, PBK'daki sınav yapıcı sayısının 5'in üzerinde olması halinde HAK aynı belgelendirme alanı için birden fazla sınav yapıcının/değerlendiricinin yer aldığı sınava şahitlik edebilir. Buna ilişkin karar, HAK Denetim Ekibinin görüşü esas alınarak verilir.

Şahit denetimlerinin, yapılacak ofis denetimi başlangıç tarihi itibarıyla azami 3 ay içinde ve planlanan sayıda yapılması gerekir. Ofis denetimi sonrası 3 ay içinde yeterli sayıda sınav gözlemlenmemesi halinde ilgili belgelendirme kapsam(lar)ı değerlendirme dışı bırakılır ve akreditasyon verilmez.

Yukarıda belirtilen hususlar, alanında HAK'tan akredite olup yeni belgelendirme alanları için kapsam genişletme başvurusu yapmış PBK'lar için de geçerlidir.

Akreditasyon kararını takip eden gözetimlerde, aynı PBK'ya yönelik daha önce yapılan denetimlerde gözlemlenmemiş sınav yapıcının yetkinliğinin gözlemlenmesine dikkat edilir. PBK adına çalışan her bir sınav yapıcının, normal şartlar altında, akreditasyon çevrimi sırasında (5 yıllık dönemde) en az bir kere gözlemlenmesi esastır.

5.9.3. Şahit Denetimlerde HAK Denetim Ekibinin Rolü

HAK Denetim Ekibinde rol alan denetçi ve uzmanların sorumlulukları ve yetkileri, "AKR-Pr01-Rh-004-Rv00" dokümanında belirlendiği gibidir.

Buna ilaveten, bir PBK'nın belgelendirme sınavına şahitlik edilirken aşağıdaki özel uygulama hususları da HAK Denetim Ekibince dikkate alınır:

- PBK, şahit olunacak sınavın başlamasından önce mümkünse HAK Denetim Ekibinin sınavda bulunma amacını sınava katılan adaylara açıklamalıdır.
- HAK Denetim Ekibi, PBK'nın yapacağı sınav(lar)ın tüm sürecini görecektir şekilde şahitlik faaliyetini yürütür.
- Şahit olunan sınavların bitiminde HAK denetim ekibi görüşlerini mümkün olduğu takdirde PBK sorumlularına aktaracaktır. Mümkün olmayan durumlarda ise akreditasyon denetiminin kapanış toplantısında şahit olunan sınav/sınavlar ile ilgili görüş ve bulgular PBK'ya bildirilecektir.

PBK adına çalışan her bir sınav yapıcının mümkünse akreditasyon çevrimi sırasında en az bir kere sahada gözlemlenmesi esastır.

6. GÖZETİM FAALİYETLERİ

HAK'ın gözetim faaliyetleri, ilk akreditasyon tarihi temel alınarak "AKR-Rh-003-Rv01- Helal Uygunluk Değerlendirme Kuruluşları El Kitabında" belirtilen usul ve esaslara göre yürütülür.

Hazırlayan: Helal Akreditasyon Dairesi Başkanlığı	Onaylayan: HAK Yönetim Kurulu
--	--------------------------------------

	REHBER	Doküman No:	AKR-Rh-006
	Personel Belgelendirme Kuruluşlarının Helal Akreditasyonu Rehberi	Yayın Tarihi:	04.06.2021
		Revizyon Tarihi/No:	04.06.2021/Rv00
		Sayfa No:	15/19

PBK'nın yönetim sisteminde ve/veya organizasyonel yapısı başta olmak üzere akreditasyon kapsamındaki faaliyetlerini etkileyen önemli değişiklikleri on beş (15) gün içinde HAK'a yazılı olarak bildirmesi gerekir. Bu değişiklikler HAK tarafından gözden geçirilerek gözetim planlaması esnasında değerlendirilir. Değişikliklerin mahiyeti, gözetimin öne çekilmesini veya bu kapsamda yürütülecek denetimlerin sürelerinin artırılmasını gerektirebilir.

HAK, bir akreditasyon çevrimindeki gözetimleri ve bunlara bağlı olarak yürütülecek şahit denetimlerini "AKR-Rh-003-Rv01- Helal Uygunluk Değerlendirme Kuruluşları El Kitabında" belirtilen usul ve esaslar ile bu rehberin 5.9.3 maddesinde yer alan özel hükümlere göre planlar ve uygular. Salgın, doğal afet vb. mücbir sebeplerin var olması durumunda HAK, helal akreditasyon kararını takip eden on iki (12) ay içerisinde yapmak durumunda olduğu ilk gözetimin azami gerçekleşme süresini mücbir sebep hallerinde üç (3) ay daha uzatabilir.

PBK, yeni şubelerini/birimlerini de akreditasyon kapsamına alıp bu şubeler/birimler vasıtasıyla akredite belgelendirme faaliyeti yürütmek isterse, bu talebini HAK'a resmi olarak bildirmelidir. HAK yeni şubenin/birimin denetim ihtiyacını buralarda yürütülen faaliyetlerin niteliğini göz önüne alarak değerlendirir. Bu değerlendirme doğrultusunda yeni şubelerin/birimlerin denetimi, ilgili gözetim faaliyetleri veya akreditasyon yenileme denetimleri ile de birleştirilmek suretiyle yürütülür ve yapılan denetimlerin başarılı olması halinde PBK'nın helal akreditasyon kapsamı genişletilir.

7. KAPSAM GENİŞLETME

HAK'ın PBK'lara yönelik kapsam genişletme süreçleri, "AKR-Pr03-Rh-001-Rv01- Helal Akreditasyon Kapsam Değişimi Usul ve Esasları Rehberinde" belirtilen usul ve esaslara göre yürütülür.

Kapsam genişletme başvuruları, PBK'lara yapılacak gözetim faaliyetlerinin planlamasından evvel HAK'a yapılmalıdır.

Kapsam genişletme başvurusunda yer alan ilave belgelendirme kapsamlarının denetim planlaması ve şahit olunacak sınavların belirlenmesi, ilk akreditasyon denetiminde olduğu gibi yürütülür.

8. AKREDİTASYON YENİLEME

Helal akreditasyonun yenilenmesi için, PBK akredite edildiği tarihten itibaren altmışıncı (60) ayın bitiminden en az altı (6) ay evvel "Yenileme Talep Formunu" HAK'a iletmış olmalıdır.

Yenileme sürecinin yürütülmesi ile alakalı bağlayıcı süreler ve diğer uygulama esasları, "AKR-Rh-003-Rv01- Helal Uygunluk Değerlendirme Kuruluşları El Kitabında" belirtildiği usul ve esaslar doğrultusunda gerçekleştirilir.

9. AKREDİTASYON SERTİFİKALARI VE PERSONEL SERTİFİKALARI

HAK Yönetim Kurulu tarafından helal akreditasyon kararının alınması halinde HAK Helal Akreditasyon Sertifikası ve Helal Akreditasyon Markası örnekleri PBK'nın başvuruda belirtilen adresine iletilir. HAK Helal Akreditasyon Sertifikasında PBK'nın kapsam dahilinde olan lokasyonlarının tamamının açık adresleri ve akreditasyon kapsamındaki belgelendirme alanları açıkça belirtilir.

	REHBER	Doküman No:	AKR-Rh-006
	Personel Belgelendirme Kuruluşlarının Helal Akreditasyonu Rehberi	Yayın Tarihi:	04.06.2021
		Revizyon Tarihi/No:	04.06.2021/Rv00
		Sayfa No:	16/19

HAK Helal Akreditasyon Sertifikasında akreditasyonun başlangıç tarihi olarak karar tarihi yazılır. Helal Akreditasyon Sertifikasının geçerlilik süresi, (gözetim denetimlerinin olumlu sonuçlanması halinde) karar tarihinden itibaren altmış (60) aydır.

Helal Akreditasyon Sertifikası iki nüsha (Türkçe ve İngilizce) hazırlanır ve HAK internet sayfasında da yayımlanır. Helal Akreditasyon Sertifikasında değişiklik olduğunda gerekli güncellemeler yapılır, ilgili taraflar bilgilendirilir ve güncellenen sertifika HAK internet sayfasında yayımlanır.

PBK'nın belgelendirme kararını vererek sertifika düzenleyen merkez dışındaki yerleri düzenlenen akreditasyon sertifikası ekinde "şube" olarak gösterilir. Düzenlenen belgede şubenin adres, irtibat bilgileri ve yetkin olduğu belgelendirme kapsamı belirtilir.

HAK tarafından akredite edilen PBK'lara verilecek Helal Akreditasyon Sertifikalarının ekinde belirtilen kapsamlarda aşağıdaki tabloda yer alan bilgilere yer verilir. Kapsamlar için "Standard/Belgelendirmeye Esas Alınan Doküman" bölümünde bahse konu standart ve programlar için yıl olarak yayın tarihi ve (varsa) revizyon bilgisine de yer verilir.

Örnek 3: HAK tarafından düzenlenen sertifika kapsamı

Standart/Belgelendirmeye Esas Normatif Doküman	Akredite Edilen Belgelendirme Kapsamı	İlave Açıklamalar
OIC/SMIIC 34:2020'e göre oluşturulmuş "PBK2021-GD-TT.02" Programı Yayın Tarihi: 01.01.2021 Rev. No: 02	Helal Uygunluk Değerlendirme Kuruluşlarında Görev Yapacak İslami İşler Uzmanı	----

PBK'nın helal akreditasyon kapsamındaki belgelendirme faaliyetlerinin ve programının temelini teşkil eden ulusal/uluslararası standartta veya diğer normatif dokümanlarda bir değişiklik olması halinde, PBK'nın bahse konu değişiklik doğrultusunda da belgelendirme yapabilmesi için HAK'ın gerekli değerlendirmeleri yapıp PBK'yı denetime tabi tutması gerekebilir. HAK'a bildirim yapmadan evvel PBK tarafından gerekli doküman revizyonlarının yapılması, belgelendirme sürecinde rol alan personele gerekli eğitimlerin verilmesi, revize olan standart/normatif dokümana istinaden hazırlanan yeni programın program komitesine onaylatılması ve diğer ilgili tüm yasal şartların yerine getirilmesi gereklidir.

Bahse konu değişikliğin mahiyetine ve/veya diğer geri bildirim sonuçlarına (HAK adına yapılan denetimlerde görev alan kişilerin öneri ve yorumları, program sahibi başka bir yapı ise buradan alınacak geri bildirimler, PBK'nın bildirim öncesi yaptığı faaliyetlerin etkinliği gibi) bağlı olarak, yerinde denetim veya uygun görülecek başka bir yöntemle PBK'nın revizyona uyum hali doğrulanabilir.

Yapılacak yerinde denetimler veya başvurulacak diğer alternatif yöntemler vasıtasıyla yeni standartlara/normatif dokümanlara uygunluğun doğrulanmasını takiben HAK, Helal Akreditasyon Sertifikasını tadil edip yayımlar ve PBK'ya tadil edilmiş sertifika örneklerini de iletir. PBK, HAK'ın verdiği onaya ve akreditasyon sertifikasındaki revizyona istinaden yeni

Hazırlayan: Helal Akreditasyon Dairesi Başkanlığı	Onaylayan: HAK Yönetim Kurulu
--	--------------------------------------

	REHBER	Doküman No:	AKR-Rh-006
	Personel Belgelendirme Kuruluşlarının Helal Akreditasyonu Rehberi	Yayın Tarihi:	04.06.2021
		Revizyon Tarihi/No:	04.06.2021/Rv00
		Sayfa No:	17/19

standarda/programa göre akreditasyon kapsamında belgelendirme yapmaya devam edebilir.

Akredite olan PBK, akredite olduğu kapsamlarda yaptığı belgelendirme sınavlarında başarılı olan kişilere HAK Helal Akreditasyon Markasını içeren ve OIC/SMIIC 34:2020 Standardındaki ilgili şartları taşıyan “Personel Sertifikasını” düzenler. Düzenlenecek belgelerde yer alacak bilgilerin OIC/SMIIC 34:2020 Standardı şartlarına uygun, açık, anlaşılır ve akredite belgelendirmeye esas standart ve/veya normatif doküman ile ilgili hususları eksiksiz ifade ediyor olması gerekmektedir.

Akredite edilmiş PBK tarafından kişilere verilen tetkikçi ve aday tetkikçi belgeleri üç yıl (36 ay) süreyle geçerlidir. Bu süre sonunda PBK tarafından “Tetkikçi” belgesine sahip kişiler için yenileme süreci, “Aday Tetkikçi” belgesine sahip kişiler için ise teknik tetkikçiliğe geçişi sağlayan prosedürler uygulanmalıdır. Belge yenileme ve geçiş prosedürleri için şartlar ekte belirtilmektedir. Kural olarak belge sahibi kişi, belge geçerlilik tarihinin bitiminden en az üç (3) ay evvel belge yenilemesi veya belge geçişi için PBK’ya talepte bulunmalıdır.

Ayrıca PBK’lar, akredite oldukları kapsamlar için yıllara göre aldıkları başvuru ve düzenledikleri sertifika sayılarını gösteren “Başvuru ve Düzenlenen Sertifika Sayıları Listesinde” belirtilen bilgileri kaydeder ve yapılacak gözetim faaliyetleri öncesi güncelleyerek HAK’a iletir. Gözetim faaliyetlerinde gözlemlenecek uygulama sınavların belirlenmesinde bu listede verilen belge sayıları göz önünde bulundurulur. PBK benzer şekilde belgelendirdiği kişilerin güncel listesini tutmak ve talep edilmesi halinde bu kapsamdaki bilgileri HAK’a sunmak zorundadır.

Örnek 4: Başvuru ve Düzenlenen Sertifika Sayıları Listesi

PBK'nın İsmi:			Son Güncelleme Tarihi: 01.03.2021					
Sıra No	Standart/Belgelendirmeye Esas Alınan Doküman	Akreditasyon Veriliş Tarihi	YILLIK BAŞVURU ve DÜZENLENEN SERTİFİKA SAYISI					
			2019		2020		2021	
			BS	YSS	BS	YSS	BS	YSS
1	OIC/SMIIC 34:2020	01.01.2020	-	-	5	3	20	13

BS: Başvuru Sayısı /YSS: Yayınlanmış Sertifika Sayısı

PBK;

- Kendi isteğiyle faaliyetlerini sonlandırmak istediğinde,
- Akreditasyon şartlarını sağlayamadığında,
- Akreditasyon kurallarını ihlal etmesi durumunda,
- Program sahibinin program kullanım iznini iptal etmesi nedeniyle faaliyetlerini sonlandırmak zorunda kalması durumunda

belgelendirme kuruluşunun akreditasyonu geri çekilir. Akreditasyonu geri çekilmiş kuruluşun vermiş olduğu sertifikalar geçerliliğini kaybeder. Bu durumda PBK, öncelikle belgelendirme programının sahibinin bu konuya ilişkin bir kuralı varsa dikkate alır. Ancak uygulanacak kuralın akreditasyon kurallarına aykırı olmaması gerekir. Belgenin geçerliliğini sürdürebilmesi için gözetimlerinin (uygulanabilir olduğunda) yapılması gerekir.

PBK’lar, belgeli kişilerin mağduriyetini önlemek için, bu kişiler ile belgelendirme sürecinin başında yaptığı sözleşmelerde uygulayacağı yöntemleri ifade edebileceği gibi (belgenin

Hazırlayan: Helal Akreditasyon Dairesi Başkanlığı	Onaylayan: HAK Yönetim Kurulu
--	--------------------------------------

	REHBER	Doküman No:	AKR-Rh-006
	Personel Belgelendirme Kuruluşlarının Helal Akreditasyonu Rehberi	Yayın Tarihi:	04.06.2021
		Revizyon Tarihi/No:	04.06.2021/Rv00
		Sayfa No:	18/19

geçerliliğini yitireceği şartlar, belgelendirme ücretinin kısmen veya tamamen iadesi, vb.) mesleki sorumluluk sigortası vasıtasıyla bir güvence de sağlayabilir.

10. ÇOK ŞUBELİ PBK AKREDİTASYONU

PBK, helal akreditasyon başvurusu esnasında kendi yönetim sistemi altında faaliyet gösteren tüm şubelerin ölçeğini, sayısını ve yürüttüğü faaliyet tiplerini bildirecektir.

HAK Denetim Ekibi, tüm şubelere ilişkin aşağıdaki hususları saha denetimlerinden önce tespit eder:

- Tüm şubelerin aynı yönetim sistemi altında işletiliyor olduğu
- Tüm şubelerin iç tetkik programında ve YGG'de kapsanıyor olduğu

HAK Denetim Ekibi PBK'nın merkez ofisinin denetiminde veya organizasyonun birden fazla şubesinde uygunsuzluk gözlemler ise, düzeltici faaliyet prosedürü tüm şubeleri kapsayacak şekilde uygulanır. Herhangi bir şube denetimindeki sonuçlar, yönetim sisteminde ve belgelendirme programının uygulanışında önemli zayıflıklar ve tutarsızlıklar açığa çıkarıyor ise HAK tarafından denetim programı gözden geçirilmek sureti ile denetlenecek şube sayısı arttırabilir.

Şubedeki helal akreditasyon şartlarına uygunsuzluk durumunu gösteren objektif deliller neticesinde, ilgili şube helal akreditasyon kapsamından çıkarılabilir. Uygunsuzluğun nedeni merkez ofis kontrolünün yetersizliğinden kaynaklanıyor ise, akreditasyon tümü ile gözden geçirilerek uygun tedbir alınır (ilk akreditasyon denetiminin yanında kesilmesi veya akreditasyonun askıya alınması gibi).

PBK'nın bir akreditasyon döngüsünde (60 ay) merkez ofisinin gözetim kapsamında her yıl ziyaret edilmesi, belgelendirme sonucu üzerinde doğrudan etki doğuran faaliyetler yürütülen şubelerin de en az bir defa ziyaret edilmesi esastır. Bu duruma istisna getirecek şartlar ve uygulamalar HAK tarafından belirlenip yürütülür.

	REHBER	Doküman No:	AKR-Rh-006
	Personel Belgelendirme Kuruluşlarının Helal Akreditasyonu Rehberi	Yayın Tarihi:	04.06.2021
		Revizyon Tarihi/No:	04.06.2021/Rv00
		Sayfa No:	19/19

EK: Kişilerin Belgelendirilmesinde Belge Geçerlilik, Yenileme ve Geçiş Kuralları

Akredite edilmiş PBK tarafından kişilere verilen uzman, teknik tetkikçi ve aday tetkikçi belgeleri üç yıl (36 ay) süreyle geçerlidir. Bu süre sonunda PBK tarafından “Tetkikçi” belgesine sahip kişiler için belge yenileme prosedürleri, “Aday Tetkikçi” belgesine sahip kişiler için ise belge geçiş prosedürleri uygulanmalıdır. Belge yenileme ve geçiş prosedürleri için şartlar aşağıdaki tabloda belirtilmektedir. Kural olarak belge sahibi kişi, belge geçerlilik tarihinin bitiminden en az üç (3) ay evvel belge yenilemesi veya belge geçişi için PBK’ya talepte bulunmalıdır.

BELGE TÜRÜ	PROSEDÜR	ŞARTLAR	ÖZEL ŞARTLAR
Tetkikçi	Belge Yenileme	<p>Şu şart sağlanmalıdır:</p> <p>1) Profesyonel gelişimin doğrulanması: Standartlardaki, yasal gerekliliklerdeki ve/veya ilgili sektörel uygulamalardaki yeni unsurları içerecek şekilde asgari 8 saat süreli eğitim (Bilgilerin ölçme değerlendirmesini kapsayan bir sınavı da içerebilir. Buradaki uygulama, yenilemeye konu belge alanındaki değişme ve ihtiyaçlar göz önünde bulundurularak PBK tarafından belirlenir ve dokümanite edilir)</p>	<p>Özel durumlarda, 36 ay sonunda istenen tetkik şartları sağlanmadığı takdirde, kişilere 12 ay ek süre tanınır.</p>
Aday Tetkikçi	Belge Geçiş	<p>Şu 2 şart sağlanmalıdır:</p> <p>1) Belge tanzim tarihinden bu yana geçen 3 yıl içerisindeki tetkik tecrübesinin gösterilmesi:</p> <ul style="list-style-type: none"> • Gıda güvenliği yönetim sistemi, kozmetik iyi üretim uygulamaları veya ürün/hizmet/proses belgelendirme alanlarından birinde, • Üçüncü/ikinci/birinci taraf tetkikçisi olarak (veya üçüncü ya da ikinci taraf konumundaki bir baş tetkikçi gözetiminde), • En az 3 farklı firma/işletme/birim/süreç üzerinde, • Asgari 10 adam/gün şartlarını sağlayan tetkik tecrübesine sahip olmak. <p>2) Profesyonel gelişimin doğrulanması: Standartlardaki, yasal gerekliliklerdeki ve/veya ilgili sektörel uygulamalardaki yeni unsurları içerecek şekilde asgari 8 saat süreli eğitim (Bilgilerin ölçme-değerlendirmesini kapsayan bir sınavı da içerebilir. Buradaki uygulama, yenilemeye konu belge alanındaki değişme ve ihtiyaçlar göz önünde bulundurularak PBK tarafından belirlenir ve dokümanite edilir)</p>	<p>Özel durumlarda, 36 ay sonunda istenen tetkik koşullar sağlanmadığı takdirde, kişilere 12 ay ek süre tanınır.</p> <p>Kişi, bu süre zarfında eksik adam/gün süresi gibi yenileme şartlarını tamamlayabilir.</p>
Uzman	Belge Yenileme	<p>Standartlardaki, yasal gerekliliklerdeki ve/veya ilgili sektörel uygulamalardaki yeni unsurları içerecek şekilde asgari 8 saat süreli eğitim (Bilgilerin ölçme değerlendirmesini kapsayan bir sınavı da içerebilir. Buradaki uygulama, yenilemeye konu belge alanındaki değişme ve ihtiyaçlar göz önünde bulundurularak PBK tarafından belirlenir ve dokümanite edilir)</p>	